

ENRIC GARCIA DOMINGO. Museu Marítim de Barcelona

LES DRASSANES REIALS DE BARCELONA. ESCLAUS, GALIOTS I PRESONERS DE GUERRA AL SERVEI DE L'ARSENAL

Les Drassanes Reials de Barcelona són un dels monuments més imponents de Catalunya, testimoni del seu passat marítim. Bastides a partir del segle XIII en diferents moments i fases constructives, van ser l'arsenal més important de la Corona d'Aragó, i més tard una peça clau en el tauler defensiu de la Corona Hispànica el segle XVI, època en què es va fer la major part de l'edifici que ara veiem. Es tracta d'una veritable nau industrial, una coberta sostinguda per pilars de pedra, que conforma uns espais nets i amples per al treball i l'emmagatzematge de grans volums com ara galeres i les seves parts: rems, pals, veles, artilleria, àncores, etc. A partir del 1748 el conjunt arquitectònic acull una instal·lació preindustrial de foneria de canons, i entre 1802 i 1935 esdevé parc i mestrança d'artilleria, a més d'altres unitats militars diverses. Van ser recuperades per la ciutat l'any 1935 i destinades a acollir un museu marítim l'octubre del 1936. Acabada la Guerra Civil, i ara sota la gestió de la Diputació de Barcelona, el museu va passar a ser Museu Marítim de Barcelona.¹

Les Drassanes Reials van ser durant segles un equipament fonamentalment militar al servei de la guerra naval en tres camps fonamentals: la construcció de galeres, el seu manteniment i reparació, i la gestió de les flotes i de tots els equipaments necessaris. Una part important de la seva història està vinculada al treball forçat, al servei de la construcció naval, del manteniment de la flota o de la propulsió de les galeres. En moltes d'aquestes feines trobem mà d'obra esclava o forçats de tot tipus, tant presoners de guerra com condemnats per la justícia. Com diu Roser Salicrú, l'existència d'un tràfic d'esclaus pròpiament dit i la veritable afluència i proliferació d'esclaus a les ciutats i mercats de la Mediterrània occidental és una realitat que arrenca de la segona meitat del tres-cents. És, per tant, un fenomen posterior a la Pesta Negra que arribà a casa

nostra el 1347.² Alguns d'aquests esclaus van intervenir en la construcció de les mateixes Drassanes, una gran obra pública que ocupava moltes mans en treballs feixucs com ara excavacions, transport de pedra, etc.

Els presoners de guerra eren ocupats en les tasques més feixugues fins al moment de ser rescatats. Per exemple, segons diu Mario Orsi en un estudi inèdit, en les armades públiques es documenten gran quantitat de captius genovesos, que s'encarregaven, al costat d'altres treballadors habituals de la construcció naval, de tota mena de feines feixugues relacionades amb aquesta. Per exemple, els genovesos presos per l'estol de Bernat de Cabrera a la batalla de Port del Comte el 1353 foren entregats com a botí, de manera que els municipis catalans, per ordre del rei i a través dels clavaris i ordinadors de l'armada de 1353, gestionaren la cessió dels nombrosos captius de guerra a diversos particulars, per tal d'amortitzar-ne el manteniment fins al moment de signar la pau o intercanviar presoners. Si els captius tenien qualificació professional, podien exercir el seu ofici i en principi la seva vida podia ser menys dura. En la documentació es troben des de serradors i mestres d'aixa fins a simples macips que treuen galeres de la platja; la seva presència servia per cobrir les mancances d'aquests professionals a les instal·lacions de la corona.³

També esclaus diversos, de propietat particular, eren ocupats en tasques ordinàries vinculades al manteniment de les flotes, des del transport de la fusta o de les botes amb aigua dolça fins a les obres de construcció i manteniment del mateix edifici, o el moviment de grans pesos com ara pals o àncores.

Vista aèria de les Drassanes Reials. Foto: Museu Marítim de Barcelona. Diego Yriarte.

patrimoni) (re

Altres sectors típics són els barquers que transportaven fusta a la drassana o els macips, que treballaven en la descàrrega de mercaderies a la platja. És més que probable també que les quadrilles de fusters, mestres d'aixa i calafats que participaven en les campanyes de construcció naval a demanda de les autoritats incorporessin entre les seves files esclaus de procedència diversa.

Interior de les Drassanes Reials. Foto: Museu Marítim de Barcelona. José Luis Biel.

Al seu costat, hi havia centenars de galiots reservats per tripular les galeres i fer-ne de propulsors a cop de rem; en aquest cas eren, sobretot, els captius musulmans els que acabaven encadenats als bancs de rem. Se'ls coneixia com a *gent de rem* o *xurma*, i eren l'altra cara de la moneda dels cristians que remaven en galeres otomanes.

El segle XVI va ser el moment d'esplendor de la galera com a vaixell de guerra, i el treball forçat dels galiots n'era la cara fosca. Per proporcionar tripulants a enormes flotes de galeres es necessitaven galiots suficients i, si no n'hi havia prou, se'n feien condemnant milers d'homes per delictes

reals o imaginaris: gitanos, blasfems, homosexuals, lladres, rodavons, deutors, etc. Una norma de 31 de gener de 1530 facultava els *justicias* a commutar penes corporals per serveis de rem, i a partir d'aquest moment les autoritats eren convidades a incrementar les condemnes i a augmentar les causes susceptibles de portar a una condemna a galeres. A casa nostra l'any 1599, amb la creació de l'esquadra de galeres de Catalunya, es va dictaminar que tots els condemnats a galeres de Catalunya i Balears passessin a tripular aquesta flota, la qual cosa vol dir que tots acabaven a les Drassanes Reials.⁴

Al llarg del segle XVII el tràfic de galiots va continuar en grans quantitats, ja que les necessitats sempre superaven l'oferta del mercat. Fins i tot es compraven galeres velles amb la seva dotació de remers, com a part de l'equipament de la nau. Per altra banda, l'expulsió dels moriscos i la resistència per part d'alguns d'ells va esdevenir una altra font de recursos per aconseguir forçats destinats al rem.⁵ I naturalment continuava vigent la pena de galeres per delictes molt variats, inclosa la rebel·lió un cop acabada la Guerra de Successió.⁶ Les Drassanes Reials de Barcelona eren el destí final de molts d'aquests desgraciats.

Amb la Pau d'Aquisgrà de 1748, Ferran VI va suprimir les galeres per Reial Ordre de 28 de novembre d'aquell mateix any. A partir d'aquell moment els forçats eren destinats a feines no menys horribles, com ara a les mines d'Almadén o a les Índies, als presidis d'Àfrica, a treballar en obres públiques i arsenals, etc.⁷ En el cas de Barcelona, treballadors i equipaments de la drassana, inclosos els forçats que hi poguessin quedar, van ser transferits a l'arsenal de Cartagena, que s'havia començat a construir l'any 1732. Les Drassanes Reials van passar a tenir altres funcions, també militars, però vinculades a l'artilleria, la cavalleria i d'altres, però ja mai més vinculades a la mar. En tot cas, ja no es pot parlar de treball esclau ni de treball forçat en el sentit dels segles anteriors. ■

Notes

1. S. DAHL; E. GARCÍA; O. LÓPEZ, *Les Drassanes Reials de Barcelona*, Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2013.
2. R. SALICRÚ I LLUCH, «L'esclau com a inversió? Aprofitament, assalariament i rendibilitat del treball esclau en l'entorn català tardomedieval», *Recerques*, 52-53 (2006), p. 49-85.
3. *Els senyors de la mar. Tecnologia, cultura i gent de mar en l'expansió catalana per la Mediterrània (1228-1410)*. XVI Premi de Recerca del Museu Marítim de Barcelona Josep Ricart i Giralt, conjuntament amb l'Institut Ramon Muntaner (en premsa).

4. J. GILABERT TOMÁS, «La defensa contra el cors musulmà: l'esquadra de galeres de la Generalitat de Catalunya (1599-1623)», *Drassana*, núm. 21 (2013), p. 28-128.
5. E. SERRA, «Galeres catalanes, forçats i moriscos (1607-1612)», *Pedralbes*, 28 (2008), p. 411-444.
6. E. PASCUAL, «Deportaciones y condenas a galeras en el Reino de Mallorca», *BSAL*, 66 (2010), p. 139-156.
7. J.L. DE LAS HERAS, «Los galeotes de la Monarquía Hispánica durante el Antiguo Régimen», *Studia Historica, Historia Moderna*, núm. 22 (2000), p. 283-300.